

ZA ISTORIJU KNJIŽEVNOSTI

U našoj književnosti, tek ovih poslednjih godina, teorija književnosti i istorija književnosti uspostavile su pravi odnos uzajamnog prožimanja. Generacije naših književnih kritičara prošle su put biografizma, impresionizma, ekspresionizma, formalizma ... Uvek se počinjalo iznova, po pravilu su nova istupanja značila i osudu prethodnih stavova i prethodnih škola kritike, iako je ostao evidentan kontinuitet, iako su se, uvek, potonji književnoteorijski i književnoistorijski poduhvati direktno nadovezivali na prethodne, bilo kao njihova totalna negacija, nekada svedena čak i na nivo pamfleta, bilo kao osmišljavanje i osavremenjavanje »nedorečene« i »nepotpune« književnoteorijske i književnoistorijske prošlosti.

Danas, ne možemo govoriti o teoriji književnosti kao o izdvojenom fenomenu, podrazumevajući da je istorija književnosti nešto drugo, akademski definisano i prepušteno credu bukvalnog pozitivizma. Teorija književnosti, danas, jeste jedan nov kvalitet u odnosu na teoriju književnosti, juče. Istorija književnosti prestaje da bude ona jučerašnja, nauka na nivou bio--bibliografskih i faktografskih priloga, pri čemu se nenaučnim smatra svako dublje prilaženje umetničkom delu i zakonima stvaralaštva.

Decenijama je pisanje o romantizmu kao pravcu bilo jedno, a pisanje o romantičarima drugo. Rezultati do kojih je došla teorija književnosti jasno su okarakterisani na novosadskom »dogovoru o romantizmu«, nepobijenim stavom da ni dan-danji romantizam kao pravac nije u nas čak ni definisan, a još je manje definisan naš romantizam. S druge strane, istorija književnosti dostigla je stupanj monografije (u svetu davno urađenog i prevaziđenog pionirskog posla), da bismo, tek 1968. godine dobili i prvu književnu istoriju romantizma. Nije čudo da u obimnoj monografiji srpskog romantizma, književni istoričar nijednom nije pokušao da definiše naš romantizam, izdvajajući njegov specifikum.

Teorija književnosti nije uspela, u posleratnim godinama, da brže proživi neke svoje forme, sheme i principe. Ispuviše su dugo uvodni pasusi teorijskih članaka bili ispunjeni citatima Dobroljubova, Pisareva i Černiševskog, ispuviše dugo je naša književnoteorijska misao tapkala za znatno smelijim uzletima i prodorima naših pesnika, romanisijera i pripovedača. Evidentna je činjenica da su, tek nekoliko godina posle pojave romana *Daleko je sunce*, naši teoretičari jasno ocenili taj roman kao prvi pokušaj raskidanja sa manirrom »crno-belog«^o pripovedanja, kojim se odlikovao socijalistički realizam.

Književna istorija, ona akademska i pozitivistička, i dalje je ljubomorno pribirala arhivski materijal, unosila ga u sve veštije pisane monografije, ostajući i dalje kod već oprobano i ovestalog naslova doktorskih teza: *Život i delo*... Pri tome se o delu govorilo uz put, na dohvat, u tipovima romana tražen je pisac, u socijalnom momentu uzrok i posledica umetničkog dela. Jednom reči, delo je tumačeno svim i svačim, samo ne zakonima sveukupnog umetničkog stvaralaštva — delom samim. Zato je u književnoistorijskim tekstovima zacarila činjenica, najlepšim ukrasom teksta smatrala se fusnota, a književnoistorijski časopisi postajali su sve više arhivska glasila u kojima su se samo stručnije i naučnije interpretirali neobjavljena prepiska i ostali arhivski materijal.

Pisanje istorije književnosti omela je totalna polarizacija sveukupnog bavljenja književnošću na: *teoriju književnosti* i *istoriju književnosti*. Naučnici nisu mogli da prihvate pseudoesejiste, ljude koji su sebe izražavali povodom književnog dela, a ne književno delo sobom i svojim jasno određenim teorijskim shvatanjima i metodom; književni teoretičari odoše u krajnost *estetizma*, *uvodničarstva*, *novinske kritike*, te im se posao književnih istoričara činio bezvrednim i suvišnim.

Poslednjih godina smo suočeni s pojavom da se prvi put precizno i kritički sagledava razvojni put teorije i istorije književnosti kroz književne epohe, prvi put se traže adekvatni i specifični metodološki pristupi svemu što spada u kategoriju književne činjenice. Književni su teoretičari, danas, u mogućnosti da prihvate i osmisle rezultate do kojih je došla istorija književnosti; književnim istoričarima pruženi su pravi instrumenti za tumačenje književnog dela, razvojne linije stvaralaštva jednoga pisca, stvaralaštva jedne epohe — svega onoga što suštinski određuje istoriju književnosti. Istorija književnosti, na taj način, sve više postaje književnoteorijsko tumačenje i vrednovanje književnog dela, pro-

nalaženje suštastvenog kontinuiteta u stvaralaštvu jednog pisca ili u periodu trajanja određene književne škole, kruga pisaca, nacionalne književnosti uopšte.

Nauka o književnosti

Prošireni, današnji termin istorije književnosti zahteva i adekvatan naziv, tim pre što u terminu istorije književnosti dominira književnoistorijski aspekt, a književnoteorijski se samo podrazumeva. Zato treba usvojiti termin: *nauka o književnosti*, koji je dobrim delom prihvaćen i u svetu. U novim odnosima termina i njihovih značenja od velikog značaja bilo bi uspostavljanje i određivanje pravih odnosa teorije i istorije književnosti prema današnjoj nauci o književnosti. Pored ocenjivanja današnjih strujanja u nauci o književnosti, pored vrednovanja ostvarenih rezultata i promašaja, od velikog značaja bilo bi određivanje budućih kretanja i programa, koje mora da ima svaka nauka, pa i nauka o književnosti, da bi sistematski i planski izvršila osnovni i primarni svoj zadatak: *pisanje istorije srpske književnosti*.

U više navrata pokazalo se da proverena praksa monografija nije pravi put za pisanje istorije bilo čije književnosti. Forsirati rod monografija značilo bi graditi besmislen i ogroman mozaik, u kome su književne pojave i pisci samo metafizičke kockice složene bez ikakve dijalektičke veze. Bio bi to zatvoren i nikada nedovršen krug. Ma koliko pisana naučno, monografija će uvek plaćati danak biografizmu i sociologizmu, uvek će sadržati čitava poglavlja koja nemaju nikakve veze sa istorijom književnosti, a mnogi mali pisci ući će na mala vrata u književnu istoriju.

Promašen je, takođe, i svaki književnoteorijski tekst, ma koliko naučno i argumentovano pisan, ako se objavi u nekoj knjizi kao predgovor ili pogovor. Književni časopisi, tek odskora, shvatili su da će i najvredniji književnoistorijski prilozi, ako budu objavljeni u raznim godištim i bez ikakvog reda, biti ubrzo zaboravljeni i prepušteni potonjoj bibliografiji kao repromaterijal. Zato treba povoljno oceniti pokušaje nekih časopisa da načine tematske brojeve, da svoje književnoistorijske pretenzije obogate sužavanjem interesovanja na određene književne oblasti (savremena književnost, književnost između dva rata, folkloristička itd.), jednom reći da ne ostanu šarene laže svega i svačega, već da se specijalizuju i naviknu čitaoca šta od njih može i treba da očekuje u narednim brojevima i godištim. To je prvi korak. Drugi bi bio povremeno grupisanje tekstova iz iste oblasti u celinu —

zbir separata. Jasno je da ta celina mora biti i sadržajno jedinstvena, da bar donekle zahvati ključne pojave određene oblasti književne istorije. Nemoguće je, u isti mah, više autora podrediti jednom književnoteorijskom shvatanju nauke o književnosti. Ali, neoprostivo bi bilo, u takvom zborniku, praobliku buduće istorije književnosti, načiniti istoriju jednog pravca, istoriju periodike i sl., uz pomoć književnoteorijskih metoda koji jedan drugog isključuju. Zablude o svršishodnosti »svestranog sagledavanja i osvetljavanja problema iz raznih aspekata« treba prepustiti politici, a u jednom časopisu, po sistemu neophodnog razlikovanja bitnog od nebitnog, uz učešće pravih poznavalaca jedne oblasti, udruženih u naporima i racionalno razmeštenih na »odgovarajuća radna mesta«, započeti kapitalni posao — pisanje istorije književnosti.

Ma koliko bili ponosni na Skerlića, ma koliko svoj ili tuđ nerad osuđivali činjenicom da je dvadesetšestogodišnjak napisao istoriju književnosti, moramo znati da, u trenutku sadašnjih književnoteorijskih spoznaja i dostignuća do kojih je došla pozitivistička istorija književnosti, jedan čovek ne sme da piše bilo kakvu istoriju. Organizovan timski rad u nauci o književnosti, okupljanje pravih stručnjaka za određene teme i oblasti, za određenog pisca, najzad oko jednog časopisa ili naučne institucije, garantuju i izvršenje kapitalnog i dugo očekivanog dela: *istorije srpske književnosti*. Tek na tom pravom poslu naći će smisao i svoje opravdanje i teorija i istorija književnosti.